

COMPLEMENTARY FIRE-FIGHTING STRUCTURES IN THE MILITARY ZONE OF OCCUPIED UKRAINE (1941–1943)

Purpose

The author focused on the structure and functionality of fire-fighting security in the framework of police, military and administrative apparatus of the military zone of occupied Ukrainian territory.

Approach

This research mostly uses problem-thematic, periodization as well as analytical method. The study is based on a broad base of archival documents of military commandant's offices and armies, city and district administrations, police forces and fire agencies. This approach allows us to objectively and fairly exhaustively investigate the matter.

Findings

The article underlines the importance of the fire-fighting structures for occupational authorities with this statement being supported by their quick formation (already starting since August 1941). The foreign specialists (from Germany and Italy), representatives of civil administrations, military commandants' offices, were teaching the fire-fighting structures.

The article investigates the problem of subordination: at the very outset the fire-fighting service was managed through municipal authorities of the direction or, alternatively – through local auxiliary police. During the second half of the 1942 management of the structure goes to security police and SS. This results in the creation of the service called “Feuerschutzmannschaft”.

The research also analyses social and quantitative parameters of fire-fighting service. The core of the fire-fighting workforce constituted married men of 25-40 years. The number of women was way smaller and they occupied service positions. The ethnic backgrounds of the workers were diverse and these did not influence the prospects of getting a position in fire-fighting service. The author concludes that professionalism was the key criteria for getting a position in fire-fighting service.

Another conclusion which author makes based on his findings is that the civil administration performed the financing of the fire-fighting departments and the salaries and provision of their employees was quite low. At the end of the article it is also noted that fire-fighting service also interacted with different occupation structures not only in the aspect of subordination but also as well as for performance of its core functions: preventing and liquidating fires.

Research implications

The study casts light on the difficult period of occupation of the Ukraine by German troops. Complementing the gaps and particular qualities of the military and civil administration occupied territories.

Value

This theme can be used by scientists to further explore the history of the occupation. The information and conclusions are useful to readers to dispel the prejudices formed during the Soviet era.

Keywords: *occupation, fire safety, military zone.*

Валентин Краснопоров

(аспірант каф. історії слов'ян ДонНУ. donbasua@i.ua)

ДОПОМІЖНІ ПОЖЕЖНІ СТРУКТУРИ У ВІЙСЬКОВІЙ ЗОНІ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ (1941–1943 рр.)

Автор зосередився увагу на структурі та функціональності протипожежної охорони в рамках поліційного, військового та адміністративного апарату військової зони окупації України.

Дослідження спирається на широку базу архівних документів військових комендатур та армій, міських та районних адміністрацій, поліцейських підрозділів та пожежних установ. Даний підхід дозволяє об'єктивно та досить вичерпно дослідити питання.

В статті підкреслюється важливість пожежної структури для окупаційної влади, що засвідчується її швидким формуванням (вже з серпня 1941 р). Бійців пожежної охорони навчали іноземні спеціалісти (німці та італійці), представники цивільних адміністрацій та військових комендатур.

Досліджується питання підпорядкування: спочатку пожежною керувала цивільна влада напряму, або через місцеву допоміжну поліцію. Протягом 2-ї половини 1942 р. керування нею переходить у відомство поліції безпеки та СС. В результаті створюється служба «Feuerschutzmannschaft».

Аналізуються соціальні аспекти та чисельність охорони. Основними працівниками були одружені чоловіки 25-40 років. Жінок було значно менше і вони займали обслуговуючі посади. Національність робітників була різною та не впливала на можливість працювати в охороні. Робиться висновок, що головним критерієм для зайняття посади була професійність.

Розкриваються механізм фінансування відділів пожежної, яке лягало на цивільну адміністрацію. Оплата та забезпечення працівників була досить низькою, особливо в порівнянні з поліцією. В кінці зазначається, що пожежна охорона взаємодіяла з різними окупаційними структурами не тільки у аспекті підпорядкування, а і у виконання своїх основних функцій: запобігання та ліквідації пожежі.

Дослідження проливає світло на складний період окупації України німецькими військами. Доповнює прогалини та особливості військового та цивільного управління окупованими територіями.

Ця тема може використовуватися вченими у подальшому вивченні історії окупації. Інформація та висновки є корисними читачам для розвінчання сталих упереджень, що сформувалися протягом радянського часу.

Ключові слова: окупація, пожежна безпека, військова зона.

Дослідження процесів, що відбувалися на території окупованої України, стають все глибшими. Та хоч багато аспектів цього періоду вже розроблені, пожежна структура є досить маловивченою. Від якості її роботи безпосередньо залежала ефективність роботи окупаційного апарату, що і робить цю тему актуальною для істориків.

Українські дослідники часто констатують існування пожежних підрозділів у складі поліційних чи місцевих адміністративних структур, сильно не вдаючись у деталі [1]. Але є виключення, таке, як публіцистична стаття на авторському сайті донецького краєзнавця Є. Ясенова. В ній, на базі фондів Донецького обласного архіву, інформується про деякі аспекти діяльності Юзівської пожежної команди [2].

Російські історики Д. А. Жуков та І. Ковтун, досліджуючи допоміжну поліцію на російській окупованій території, більш детально описали пожежну структуру [3]. Спробували підняти питання з організації, структури та функціональності служби.

Метою даної роботи є дослідження допоміжних пожежних структур у військовій зоні окупації України. Завданнями є: а) дослідити процес створення та навчання пожежної; б) проаналізувати її структуру та чисельність; в) визначити соціальні аспекти її працівників; г) надати основні господарські, матеріальні та фінансові положення; д) зробити аналіз основних функцій; е) охарактеризувати особливості взаємодії з німецькими та місцевими окупаційними структурами.

Основними джерелами дослідження є документи пожежних, поліцейських та муніципальних структур Донецької, Луганської, Сумської та Чернігівської області, що містяться у відповідних обласних архівах та в Центральному державному архіві вищих органів влади і Центральному державному архіві громадських об'єднань в Києві. Також використовували документи військового командування тилкових районів, постанови та накази польових комендатур і документи рейхкомісаріату Україна, що стосувалися даної теми. Використані і періодичні окупаційні видання Юзівки та Ворошиловграду.

Німецька окупаційна влада майже одразу прийнялась за створення структури пожежної безпеки на захоплених теренах України. До цього їх спонукала небезпека підпалу через близькість фронту, партизанська активність та звичайні побутові причини виникнення пожежі. Без належного попередження та ліквідування пожеж ефект окупаційної влади значно знижувався. Згідно доповіді командира 4-го пожежного полку керівництву рейхкомісаріату Україна, вже 25 серпня 1941 року в Рівно було почато формування навчального центру для пожежників. Через 14 днів було здійснено випуск першого курсу для сільських вогнеборців. Для Українців швидкі курси були продовжені до 14 днів, тоді як в Німеччині вони становили лише 8 [4].

Управлінням, організацією та навчанням даної структури, у військовій зоні окупації України, займались у різний час різні структури. Ще до початку другої світової війни, підрозділи пожежної безпеки в Німеччині були виведені з підпорядкування муніципалітетів. Сталося це 23 листопада 1938 р., коли після прийняття закону «Про пожежну» та перейшла в підпорядкування Імперському міністерству внутрішніх справ [5]. Щодо окупованих територій, то 6 листопада

1941 р. рейхсфюрер Гімлер видав наказ, згідно якому всі місцеві поліцейські сили, що були під юрисдикцією цивільної адміністрації, були організовані в частини допоміжної поліції (Schutzmannschaft der Ordnungspolizei). Отже, вони виводились з підпорядкування військової адміністрації до німецьких поліцейських структур згаданого міністерства. До допоміжної поліції порядку входила і перетворена пожежна поліція порядку (Feuerschutzmannschaft) [6].

У військовій зоні окупації керування вогнеборцями мало велику різноманітність і постійно змінювалось. Це проходило в 2 основних етапи. До середини 1942 року формуванням даної структури займалися військові комендатури та районні і міські бургомістерства. Так, польова комендатура № 679, що розташовувалась у Синельниково Сталінської обл., 7 червня 1942 р. у розпорядженні до всіх районних шефів та посадників надалі рекомендувала розширяти пожежні команди [7]. А у Чернігівській області, до прикладу, голова міжрайонної управи Дюбко 18 лютого 1942 р. наказував організувати по містах, селах і підприємствах пожежні дружини з мешканців чи робітників. [8]. Після створення пожежних команд, вони передавались місцевій окупаційній адміністрації в управління. У Юзівці пожежна з початку формування до середини 1942 р. підпорядковувалась управлінню охорони місцевого міського господарства міської управи. А голова пожежної Грузінов М. безпосередньо рапортував до начальника і головного інженера відділу міського господарства [9]. Згідно тимчасових положень Харківської міської управи, виданих 10 січня 1942 р., вона здійснювала керівництво протипожежною справою [10]. Пожежна безпека була підпорядкована бургомістерствам різних рівнів не тільки на пряму. Це відбувалось і через міську поліцію. З літа 1942 року очільник Юзівської пожежної команди починає рапортувати коменданту міської поліції Шилінкову [11]. У середині 1942 р. вогнеборці м. Шостка, Сумської обл., також вже входили в штат міської поліції [12]. У селах пожежні підпорядковувалися районним бургомістерствам та сільським старостатам на пряму, або через районну та сільську поліцію. Згідно розпорядження Волноваського районного голови Шеллера, від 24 квітня 1942 р., зазначалося, що всі помічники начальників поліції сільських управ є керівниками пожежних дружин [13].

З осені 1942 р. у процесі керування пожежною структурою починається другий етап. У військовій зоні окупації України почала діяти згадана постанова Гімлера. Внутрішні справи почали переходити до цивільних поліційних структур. Згідно з цим, організація і керування допоміжної поліцією та пожежною віддавались представникам поліції порядку та СС. Про глобальне підпорядкування свідчать дані з архівів різних областей. Безпосередньо інформація про таке розпорядження фігурує у документах Юзівської пожежної команди. 1 грудня 1942 р. у місті відбулось створення «Feurschutzmannschaft» [14]. У районах основні розпорядження по функціонуванню протипожежної структури, після такого переходу, видавала вже жандармерія, а не районне бургомістерство. Так, по Селідівському району Юзівської області, 26 грудня 1942 року, цей німецький поліційний орган наказував сформувати протипожежну ланку [15].

Така ситуація з управлінням дещо відрізняється від тої, що надають згадані російські дослідники. Вони визначали, що структура допоміжної поліції у всіх

окупованих районах РСФСР була в основному стандартною. І як правило, пожежна підпорядковувалась поліції, а та у свою чергу міській управі [16]. Але як ми визначили, це було далеко не так. А в останній період окупації поліція взагалі мала окремий статус і не була підкорена бургомістерствам. Хоча на територіях, котрі знову переходили до радянської сторони і згодом відбиті німцями, ситуація з створенням і управлінням нагадувала перший етап окупації. Як зазначає харківський історик Скоробогатов, у жовтні 1942 питаннями організації поліції та пожежної знов займалися військові [17].

Створені пожежні команди мали різну чисельність та структуру. Залежали вони від часу створення, виду населеного пункту (місто, район чи село), його стратегічного значення та наближення до лінії фронту.

На травень 1942 року у Юзівській міській пожежній ситуація була такою:

Таблиця 1

Структура та кількісний склад пожежної юзівської міської управи [18]

№	Наіменування	ПІБ керівника	Чисельність
1	Центральна міська пожежна команда разом з відділеннями в Риковці та Ларинці	Грузінов М.	187
2	Петровське відділення	Чугуненко І.В.	15
3	Рутченківське відділення	Курзінков П.	14
4	Путилівське відділення	Супрун В.Ф.	10
5	Станція Юзівка	Печенюк О.В.	22
6	Смоляновське відділення	Філімонов П.І.	8
7	Всього		256

А під час згаданого перепідпорядкування у грудні 1942 року, пожежна цього обласного центра мала вже 244 бійця у своєму складі [19].

Щодо співвідношення кількості пожежної та поліції у містах, то у місті Горлівка на середину 1942 року був 21 пожежник, а поліції приблизно 180 чоловік [20]. Схоже кількісне співвідношення було і в інших областях. У районному центрі с. Ямпіль, Сумської області, в травні 1942 р. на 82 поліцейських було 8 пожежників [21].

Щодо організації, то у містах організація пожежна на першому етапі, як бачимо на прикладі м. Шостка Сумської області, складалась з начальника, пожежного інспектора, пожежних охоронців та шоферів [22]. В селах формувалася добровільна пожежна дружина, а на її посаду старости ставили, згідно розпорядження Чернігівської управи, «людину фізичну і з досвідом роботи» [23]. На підприємствах чи господарствах пожежна була сформована у вигляді допоміжної пожежної дружини. Згідно розпорядження Юзівського пожежного інспектора Шульженко, від січня 1942 р., при такому об'єкті вона створювалася не менше чим з 16 чоловік. Керував нею

назначений дирекцію чи керівником начальник. Такий підрозділ мав ділитися на загони тушіння, водопостачання, захисту та охорони [24]. Організаційно-структурна складова дещо змінюється на другому етапі функціонування пожежної структури. У містах та селах формується пожежно-поліційні підрозділи. З підпорядкуванням до поліції безпеки та СС приходять і військові атрибути. Всі пожежники міста Юзівка отримали звання та посади, відповідно до ієрархії Шуцполіції. Очолював пожежну Zugführer, частини та відділення Oberzugführer. Рядовий склад мав звання: Schutzmann, Unterkorporal, Vizekorporal, Korporal, Vizefeldwebel, Kompaniefeldwebel [25]. Пожежна Волноваського району за наказом коменданта «Feuerschutzmannschaft» в грудні 1942 р. також була переведена на відповідні звання [26]. Щодо сіл, то там продовжували створюватись добровільні пожежні команди. На основі розпорядження жандармерії населеного пункту Селідівка, старостам сільських управлінь, общин та державних колгоспів, наказувалось створити загони з 10% населення, якими ті мали безпосередньо керувати [27].

Щодо самих пожежників, то варто поглянути на їх вікові та сімейні зрізи. Вичерпно ілюструє дане питання документ з переліком бійців Юзівського «Feuerschutzmannschaft». З 244 наявних на той час бійців такі дані можна вилучити з 240.

Таблиця 2

Віковий та сімейний зрізи бійців «Feuerschutzmannschaft» міста Юзівка на грудень 1942 року [28]

Вікова група	Кількість	Одружених	Не одружених	Що мають дітей	Бездітні
До 18 років (після 1924 р/н)	5	0	5	0	5
18-25 рр. (1017-1924 р/н)	16	8	8	7	9
Після 25 до 40 років (1902-1917 р/н)	167	158	9	137	30
Після 40 років до 55 (1987-1902 р/н)	46	46	0	36	10
Після 55 років (До 1987 Р/Н)	6	6	0	4	2
Всього	240	218	22	184	56

Згідно цих даних, найбільш поширеною віковою групою були бійці 25-40 р/н. Цікаво, що у дорослих чоловіків починаючи з 25 років тих, хто не одружений, вкрай мало. Це каже про достатньо сильні сімейні цінності на той час, або про те, що сімейність була перевагою на біржі праці. Відомо, що німці приділяли такому увагу. Також переважна більшість пожежників мала дітей. Документи Юзівської допоміжної пожежної команди дещо проливають світло на національне питання. Серед 11 представників керівництва лише двоє були українцями, а інші росіянами [29]. Звідси можна зробити висновок, що головним критерієм до відбору на посаду була професійність, а не національна приналежність. Це спростовує доволі поширену думку щодо виключної «українськості» допоміжних структур на теренах

окупованої України. Щодо соціального походження, то до прикладу, більшість працівників пожежної Юзівки мали робітничий фах [30].

Пожежників у службу набирали здебільшого через біржу праці в містах та через сільський старостат у селах. Пожежній охороні Юзівки 29 квітня 1942 р. був надісланий наказ міськуправи № 90, згідно з яким, прийняття на роботу без дозволу біржі праці було суворо заборонено. Також відзначалося, що установи подають у цей трудовий орган тільки вакантні місця, без прізвищ рекомендованих осіб [31]. На роботу у охорону насамперед брали кваліфіковані кадри з досвідом роботи у радянській пожежній. Це дещо випадало з політики німецької окупаційної системи, яка пильно слідкувала за «радянським елементом». Пожежники СРСР за наказом Сталіна разом з членами правлінь колгоспів, представниками місцевих рад, а також членами партії мали бути учасниками винищувальних батальйонів [32]. Але як там не було, досвід роботи позитивно впливав на зайняття вакантної посади. Начальник першої і другої пожежної команди Юзівки, а потім заступник Грузінова Базелев, звертаючись з проханням працевлаштування від 17 квітня 1942 р. вказував, що має спецпідготовку та працював у даній охороні з 1931 р. А громадянин Філіповський, звертаючись про бажання отримати посаду водія 10 жовтня 1942 р. наголошував, що працював за даним фахом з 1939 по 41 рік та має звання шофера 1-го класу [33]. Окрім тих хто мав досвід роботи, до охорони брали і людей зі технічним фахом. Так, росіянин Павлов звертаючись літом 1943 р. до міської біржі праці для роботи у Юзівському «Feuerschutzmannschaft» зазначав, що має значний досвід роботи слюсарем [34]. Окрім чоловіків, у пожежну набирали і жінок. Звісно не у якості бійців. У великих містах охорона мала великий штат та розширені підрозділи. Виходячи з цього, їй потрібен був достатній обслуговуючий персонал. Жінки у пожежній працювали телефоністками, офіціантками в буфеті та прибиральницями [35].

Формування пожежної структури проходило разом з її навчанням. Як вже зазначалося, у рейкомісаріаті Україна цим займався німецький 4 батальйон пожежної. Сталося це через те, що німецьких інструкторів вкрай не вистачало, бо потрібно було підготувати велику кількість пожежних. Також ускладнювало ситуацію намагання відкрити ще дві школи пожежних, окрім рівненської [36]. У військовій зоні окупації іноземні пожежні підрозділи також долучалися до цієї справи. Ворошиловградську (Луганськ) пожежну команду безпосередньо навчали італійські пожежники [37]. Але здебільшого навчанням у військовій зоні займалися ті ж комендатури та міські і районні бургомістерства. З набором досвідчених пожежників ця функція переходила безпосередньо на пожежних. Але до кінця питання вирішене не було. Пожежна часто страждала від некваліфікованих кадрів. Так, згідно повідомлення начальника 2-ї частини пожежної м. Юзівки Матлака, від 2 серпня 1943 року, шофер Крагід Василій хоч і був взяти на роботу шофером, але взагалі не може справлятися машиною. За словами першого: «машина управляє шофером, а не навпаки» [38].

Дуже важливим було вирішення питання оснащення пожежних команд. На початку окупації німцями зазначалося, що обладнання команди забезпечені лише на 10% від потреби [39]. Тому для вирішення цієї проблеми використовували всі можливі способи. Збирали по управам, викупляли реманент у населення та навіть

силоміць, за потребою, відбирали, залучаючи до цього поліцію [40]. Щодо самого іменування, то пожежні команди мали потребу в насосах, драбинах, рукавах, бочках, лопатах, сокирах, вогнегасниках, гідропультах, бочках, автомобілях, тощо. Щодо останніх, то Юзівська пожежна мала 6-ть авто [41], Ворошиловградська (Луганськ) не менше 3-х [42]. Але і останні часто ламалися, що приводило до ускладнень у ліквідуванні пожежі. Надзвичайно важливим було питання постачання води. Як правильно зазначають російські дослідники [43], боротьба в тилу ворога вкрай важко відбивалася на місцевому населенні і на роботі пожежної також. У Харкові, до прикладу, на початку 1942 р. був здійснений підрив водогону. Це надзвичайно ускладнило роботу [44]. Юзівська міська управа намагалася обмежити коло користування водопровідними системами, для його зберігання. Але знов, випадки відсутності води теж траплялися [45].

Створення пожежної охорони з самого початку потребувала значних фінансових затрат. У вересні 1942 р. газета «Нове життя» Ворошиловграду повідомляла, що у відновлення та утримання пожежної асигновано 114 тис. крб. [46]. Звісно, більшість коштів лягало на плечі місцевої влади, а отже і населення. Так, ортскомендатура Будьонівського району Юзівської області в травні 1943 р. заплаувала створити пожежну бригаду. Кошти на її створення мали сплатити місцеві господарські установи [47]. Подальша робота охорони частково фінансувалася місцевим населенням. При охороні були служби чистки димоходів, котрі за свої послуги збирали гроші серед населення [48].

Кожна пожежна мала свій бухгалтерський відділ. Гроші витрачалися на ремонт обладнання, заробітну плату, допомогу бійцям, канцелярію, тощо. Заробітна плата пожежників була не високою, особливо порівнюючи її з цінами на товари та послуги.

Таблиця 3

Заробітна плата працівників пожежної охорони за другу половину 1924 року [49]

Посада	Зарплатня в крб.
Начальник пожежної	600
Бухгалтер	800
Пожежний інспектор	450
Боєць пожежної	250-300
Шофер	350-400 (в залежності від категорії)
Машиністка	300
Телефоністка	250
Кур'єр	150

Якщо порівнювати зарплати пожежника з поліцією, то вона буде на 50-100 крб. меншою у рядового персоналу. У керівництва різниця більш суттєва. Начальник поліції м. Шостка отримував на 400 крб. більше, ніж очільник пожежної [50]. Суттєва різниця проглядається у підтримці продуктами. Якщо поліцаї отримували в додаток до зарплати певну кількість харчів на себе та сім'ю, то пожежники мали

добувати її самостійно. У документах пожежної міста Юзівка багато повідомлень про прохання бійців охорони відпустити їх за хлібом та харчами в село. Для цього витрачали власні відпускні та вихідні. Але все ж певна підтримка була. При пошкодженні бійцям надавалась допомога у медичному обслуговуванні [51]. Також надавалась допомога при різних життєвих випадках, що такої вимагали. До прикладу, 17 грудня 1942 р. на звернення Давиденка за допомогою при похованні дружини Юзівська пожежна охорона виплатила йому 1000 крб. [52].

У своїй діяльності пожежна охорона виконувала дві основні функції:

А) Функція попередження;

Б) Функція ліквідування пожежі та її наслідків;

В першу чергу пожежна охорона, через місцеві установи, встановлювала правила, котрі запобігали пожежам. У сільській та районній місцевості наказували: правильно спалювати сміття (штраф за невиконання 2000 крб.), вести посівну, використовувати техніку, підготовлювати городи до зими, слідкувати за можливими пожежами, підготовлювати господарствам колодязі та бочки з водою, обережно поводитись з легкозаймистими матеріалами, регулярно чистити димоходи, тощо [53]. На підприємствах: слідкувати за устаткуванням, мати пісок, тримати ставки та зимою прорубувати, звільнятися від легкозаймистих речовин, що вже не потрібні, тощо [54]. У попереджалася недбале встановлення опалення, особливо залізних приборів а також паління тютюну. Для попередження пожеж в штаті охорони мався інспектор та допоміжні служби, така як чистка димоходів. Інспектори мали постійно проводити перевірку дотримання населенням та господарствами протипожежних правил. Не були виключенням німецькі установи. Військове командування повідомляло частинам, що інспектори, котрі мають спеціальне посвідчення, мають право перевіряти пічки. Їхні розпорядження були обов'язкові до виконання [55]. Для цього пожежна м. Юзівки зверталася до міської комендатури, наголошуючи про збільшення випадків пожежі через недбале встановлення опалення німецькими арміями. Просила дати дозвіл на перевірку разом з військовими представниками та попередити німецькі частини, аби вони дозволяли її проводити [56].

При виникненні пожежі команда попереджалася по телефону або кур'єром. Інколи ідентифікацію заpalення визначали самі пожежники. Причинами пожежі в містах, за даними документів Юзівської міської команди були: порушення правил роботи, що пов'язана з великими температурами, недбале встановлення димоходу чи пічки, недбале поводження з електрикою та легкозаймистими матеріалами, несправність автомобільної техніки, тощо [57]. При визначенні причини пожежі обов'язково встановлювалась відповідальна особа. Для цього пожежна міста часто зверталася до поліції, котра розслідувала справу та знаходила винних [58]. При локалізації займання виникали труднощі. Окрім згаданої проблеми з водогоном, міг зламатися автомобіль. Швидкому гасінню заважала і довготривале сповіщення, причиною якого могло стати несправність телефонної мережі [59].

У взаємодії з іншими окупаційними органами, окрім згаданих, пожежна могла виконувати не зовсім притаманні їй функції. Так, 2 лютого 1943 р. Юзівська Шуцполіція звернулася до пожежної охорони з наказом надання свідчень про ко-

муністів чи комсомольців, що працюють в пожежній або знаходяться на території, що нею обслуговується [60].

Отже, пожежна охорона у військовій зоні була важливим елементом окупаційної влади. Її створенням та навчанням займалися військові комендатури, іноземні пожежні та бургомістрства різних рівнів. З подальшим функціонуванням навчання бійців переходило до самих пожежних структур. Управління охороною в основному проходило в 2 етапи. На початку вона керувалась бургомістерствами, або ними через місцеву поліцію. Потім, в кінці 1942 р., переходить в підпорядкування структурам поліції безпеки та СС. Її чисельність, в порівнянні з поліцією, була незначною, а структура відрізнялась в залежності від виду територіальної організації. Бійцями пожежної були різні верстви населення, котрі мали різне національне походження. Основним представником був сімейний чоловік 25-40 років з дітьми. Працювали і жінки, але на допоміжних посадах і в не великій кількості. Матеріальне забезпечення було меншим чим у допоміжній поліції. Фінансування на створення та утримання часто йшло за рахунок місцевих установ і господарств. Основними функціями охорони пожежної були: попередження та безпосередньо ліквідація пожежі. У своїй діяльності пожежна часто співпрацювала з іншими установами, особливо з місцевою допоміжною поліцією, бургомістерствами різних рівнів, німецькою поліцією та військовими. Співпраця торкалася управління, попередження пожеж та притягнення до відповідальності винних.

РЕЗЮМЕ

В статті на основі архівних матеріалів досліджено основні аспекти організації та функціонування пожежної структури у військовій зоні окупації України в 1941-43 рр. Проаналізовано систему управління та підпорядкування, структури, кількість працівників та їх соціальний склад, фінансування та особливості взаємодії пожежної з іншими німецькими та місцевими організаціями. Наголошується про важливість налагодженої системи пожежної безпеки для окупаційної влади.

Ключові слова: окупація, пожежна безпека, військова зона, поліція.

РЕЗЮМЕ

В статье на основе архивных материалов исследованы основные аспекты организации и функционирования пожарной структуры военной зоны оккупации Украины в 1941-43 гг. Проанализирована система управления и подчинения, структуры, количество работников и их социальный состав, финансирование и особенности взаимодействия пожарной с другими немецкими и местными организациями. Отмечается важность отлаженной системы пожарной безопасности для оккупационных властей.

Ключевые слова: оккупация, пожарная безопасность, военная зона, полиция.

SUMMARY

In the article on the basis of archival material studied the main aspects of the organization and functioning of the fire structure of military occupation zones of Ukraine

in 1941-43. Analyzed a system of control and submission, structure, number of employees and their social composition, funding, and interaction with other German fire and local organizations. Note the importance of well-functioning system of fire safety for the occupation authorities.

Keywords: occupation, fire safety, military zone auxiliary police.

Посилання та примітки:

1. Романько О.В. Крым под пятой Гитлера. Немецкая оккупационная политика в Крыму 1941 - 1944 гг. / О.В. Романько. - М.: Вече, 2011. - 432 с.; Скоробогатов А.В. Харків у часи німецької окупації (1941-1943) / А. В. Скоробогатов. - Х.: Прапор, 2004. - 368 с.
2. Как горело при оккупантах. - [Електронний ресурс]. - режим доступу до сайту: <http://www.donjetsk.com/retro/459-kak-gorelo-pri-okkupantakh.html>
3. Жуков Д.А. Русская полиция / Д.А. Жуков, И. Ковтун. – М.: Вече, 2010. – 304 с.
4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі: ЦДАВО України), Ф. 3206, оп 2, спр 32, стор. 2.
5. 1939-1945. Sicherheits Hilfsdienst Feuer – Schutz – Polizei. - [Електронний ресурс]. - режим доступу до сайту: <http://www.norderney-chronik.de/download/eberhardt/1939-1945-shfsp.pdf>
6. Романько О.В. – Вказана праця. – С. 49.
7. Держархів Донецької обл., Ф-1882, оп. 1, спр.5, арк. 13.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі: ЦДАГО України), Ф. 62, спр. 273, оп. 1, арк. 171.
9. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 4, арк. 2.
10. Скоробогатов А.В. – Вказана праця. – С. 128.
11. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 4, арк. 10.
12. Держархів Сумської обл., Ф. Р-2172, оп.1, спр.1, арк. 2.
13. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1609, оп. 1, спр.1, арк. 91.
14. Там само, спр. 3, арк. 128.
15. Там само, Ф. Р-1685, оп.1, спр. 2, арк. 172.
16. Жуков Д.А. – Вказана праця. – С. 71.
17. Скоробогатов А.В. – Вказана праця. – С. 45.
18. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 1, арк. 34.
19. Там само, спр. 3, арк. 128.
20. Там само, Ф. Р-1903, оп. 1, спр. 2, арк. 23, 29.
21. Держархів Сумської обл., Ф. Р-2181, оп. 1, спр. 1, арк. 172.
22. Там само, Ф. Р-2172, оп. 1, спр. 1, арк. 2.
23. ЦДАГО України, Ф. 62, оп. 1, спр. 273, арк. 139.
24. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1761, оп.1, спр. 2, арк. 1.
25. Там само, Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 3, арк. 128.
26. Там само, Ф. Р-1614, оп.1, спр.1, арк. 307.

27. Там само, Ф. Р-1685, оп.1, спр. 2, арк. 172.
28. Там само, Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 3, арк. 128.
29. Там само, арк. 358.
30. Там само, спр. 1, арк. 40.
31. Там само, спр. 3, арк. 52
32. ЦДАГО України, Ф. 62, оп. 1, спр. 272, арк. 16.
33. Держархів Донецької обл, Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 3, арк. 47, 148.
34. Там само, арк. 93.
35. Там само, арк. 90, 171, 154.
36. ЦДАВО України, Ф. 3206, оп 2, спр. 32, арк. 2.
37. Нове життя. – 1942. - 20 вересня.
38. Держархів Донецької обл, Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 4, арк. 33.
39. ЦДАВО України, Ф. 3206, оп 2, спр. 32, арк. 5.
40. Держархів Донецької обл, Ф. Р-1685, оп.1, спр. 2, арк. 303; Там само, Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 3, арк. 138; Держархів Сумської обл., Ф. Р-1972, оп.1, спр. 1, арк. 77. ; ЦДАГО України, Ф. 62, оп. 1, спр. 273, арк. 171.
41. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 1, арк. 34.
42. Нове життя. – 1942. - 20 вересня.
43. Жуков Д.А. – Вказана праця. – С. 94.
44. ЦДАГО України, Ф.1, оп. 22, спр. 119, арк. 87.
45. Донецький вестник. - 1942. – 3 вересня; Держархів Донецької обл., Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 3, арк. 23.
46. Нове життя. – 1942. - 20 вересня.
47. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1786, оп. 1, спр. 2, арк. 16.
48. Держархів Донецької обл., Ф. 1820, оп. 1, спр. 15, арк. 11.
49. Таблиця складена за даними: Держархів Донецької обл., Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 3, арк. 90, 148; Там само, спр. 1, арк. 40; Держархів Сумської обл., Ф. Р-1928, оп. 3, спр. 8, арк. 139; Там само, Ф. Р-2172, оп. 1, спр.1, арк. 2;
50. Держархів Сумської обл., Ф. Р-2172, оп. 1, спр.1, арк. 2.
51. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 3, арк. 2, 37, 145.
52. Там само, арк 176.
53. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1614, оп.1, спр.2, арк. 22; Там само, Ф. Р-1685, оп.1, спр. 2, арк. 353, 331; Там само, спр. 5, арк. 88; Держархів Сумської обл., Ф. Р 1972, оп. 1, спр. 1, арк. 77.
54. Держархів Сумської обл., Ф. Р.1829, оп. 1, спр. 27, арк.. 3; Там само, Ф. Р-2034, оп. 1, спр. 1, арк. 206.
55. ЦДАГО України, Ф. 62, оп. 1, спр. 273, арк. 171, 49.
56. Держархів Донецької обл., Ф. Р-1609, оп. 1, спр. 3, арк. 21.
57. Там само, спр. 4, арк. 1, 2, 10, 15, 24.
58. Там само, арк. 5.
59. Там само, спр. 3, арк. 23.
60. Там само, арк. 200.

Рукопис до редакції надійшов 23.04.2013 р.